

ОБРАЗ БОГОРОДИЦІ В МУЗИКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ XX – ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ XXI СТОЛІТЬ

Литвиненко Олена Володимірівна – аспірантка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури,

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.785>

<https://orcid.org/0009-0005-6997-2873>

e-mail: litlev14@gmail.com

Стаття присвячена науковим публікаціям XX та перших десятиліть XXI ст. відносно особливостей втілення образу Богородиці у музичному мистецтві. Виявлене коло сучасних українських дослідників-музикознавців, які досліджують різні аспекти втілення в музиці образу Богородиці в співочій православній літургійній традиції епох Середньовіччя та Нового часу на матеріалі невменних та нотолінійних зразків богородичних піснеспівів: архетипово-міфологічний та гендерний зріз (Н. Сиротинська, Т. Каплун), відображення християнської догматики та принципи функціонування послівкової структури в богородичних піснеспівах (О. Прилепа, О. Путятницька), особливості втілення маріанської теми в хоровій творчості К. Горського (Г. Маринчак). Зазначені провідні методи дослідження літургійної традиції.

Ключові слова: духовна музика, образ Богородиці, українська музика, маріологія, музикознавчі дослідження, медієвістика, сакральні піснеспіви, монодія.

Постановка проблеми. Образ Богородиці є одним із провідних у богослужбовій християнській музичній традиції. Враховуючи синкретичне поєднання у богослужінні сакрального Слова, співу та дій священнослужителів, ми засвідчуємо багатомірне та глибинне втілення різноманітних аспектів образу Божої Матері у літургійній традиції всіх християнських конфесій. Враховуючи значимість богородичного образу в християнському та світському мистецтві, зазначимо важливість маріанської теми у дослідників минулого і сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовому і українському музикознавстві тема втілення образу Пресвятої Богородиці знайшло своє відображення у низці досліджень XX ст. та перших двох десятиліть нинішнього століття. Перш за все, це досить значна кількість праць української мистецтвознавиці Н. Сиротинської, присвячених різним аспектам указаної тематики, написаних протягом останніх двох десятиліть. Крім того, різноманітні проблеми дослідження засобів втілення маріанської теми присутні в дослідженнях інших сучасних українських музикознавців (Т. Каплун, О. Прилепи, О. Путятницької та ін.). Одним із цікавих для нас досліджень останніх років виявилася стаття Г. Маринчак, присвячена хоровим творам харківського композитора кінця XIX – початку XX ст. К. Горського, в яких велику роль відіграє втілення образу Богородиці. У вказаних публікаціях автори торкаються різних аспектів розробки маріанської тематики і розглядання цих аспектів і складають головне завдання нашої публікації. В дисертаційних дослідженнях останніх років також присутні окремі аспекти теми відображення в музиці образу Богородиці: в дослідженні О. Полетаєвої розглядаються різноманітні за жанровими ознаками твори Г. Гаврилець, пов'язані з образом Діви Марії, який для композиторки є знаковим образом та оберегом і до якого автор зверталася неодноразово (для струнного оркестру «До Марії», «Stabat Mater» для хору з оркестром, «Богородице, Діво, радуйся» для жіночого хору) [8].

Мета дослідження – виявлення дослідницьких концепцій XX – перших десятиліть XXI ст. відносно особливостей втілення образу Богородиці в музичному мистецтві та окреслення перспектив подальшого розвитку вказаного напрямку.

Виклад основного матеріалу. Найбільш повне і глибоке втілення маріанської тематики знаходимо в працях львівської дослідниці Н. Сиротинської. Перш за все відзначимо монографію «Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гімнографії», видане авторкою у 2014 р. [18]. На базі вказаної монографії дослідницею у 2017 р. захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури [10]. Як вказує у Передмові до книги її авторка, монографія присвячена богородичній гімнографії, – темі, в якій присутня «еволюція "богослові" жіночої образності» [19; 4]. І дійсно, проблеми, розглянуті у книзі Н. Сиротинської, ті різноманітні аспекти музичної маріології, що ґрунтуються на досить значній базі української співочо-літургійної традиції, дозволяють наступним поколінням дослідників у теренах сучасної музичної медієвістики заглибитися в безмежний світ музично-поетичного втілення образу Богородиці в співочій українській культурі.

Протягом періоду з 2006 по 2017 рр. Н. Сиротинською опубліковані статті, присвячені різним аспектам музичного втілення образу Богородиці: жанрова система богородичної гимнографії у контексті сакрального мистецтва [12], гимнографія осмогласним богородичним піснеспівом «Грішних молитви» і стихири «Богочаємним мановенієм», присутніх в українських ірмологіонах [відповідно 18 і 21], огляд дослідницької думки щодо богородичної гимнографії [16], еволюційні шляхи богородичної гимнографії східної традиції [15, 17], характеристика богородичного репертуару, присутнього в літургійних рукописах часів Київської Русі [14], музично-аналітичний розгляд ірмосу першої пісні Успенського канону Козьми Маюмського [23], богородична тематика церковного співу східноцерковної православної традиції у контексті барокової літератури [12, 13], музично-поетична характеристика празника Святої Богородиці в часи короля Данила [18] і характеристика візантійської та української сакральної монодії з точки зору музичної риторики [21].

У статті «Богородична гимнографія як система жанрів сакрального мистецтва» львівська дослідниця розкриває *провідні образні сфери*, пов'язані з втіленням Діви Марії у греко-візантійській богослужбовій співочій традиції – *прослава і молитовне звернення до Богородиці з проханням про заступництво* у кульмінаційних і заключних розділах великі та малі цикли піснеспівів та окремі служби, які структурно вдосконалювали внутрішню композицію служб [12; 38]. Таким чином, характерні славільний та молитовно-прохальний модули богородичних піснеспівів, що констатує Н. Сиротинська, можуть розглядатися як провідні у маріологічній змістовній складовій православного співу, що дозволить виявити дослідникам можливі варіанти вказаних модулів в різних жанрах церковного співу.

Цікавою для нас виявилася стаття Н. Сиротинської «Риторичні прийоми у структурі візантійської гимнографії та української сакральної монодії», яка не втратила своєї актуальності і досі. Це, насамперед, стосується герменевтичної наповненості змісту статі, оскільки аналіз богородичної гимнографії, що базується на старовинній поезії, філософії, Святому Писанні, проповідях Святих Отців, розкриває риторичні прийоми сакральної монодії у зв'язку з втіленням вербально-співочої основи літургійних богородичних піснеспівів. Н. Сиротинська у своїй статті застосовує порівняльний метод вивчення вказаних піснеспівів, констатує використання таких поетичних засобів як симетрія, алітерація, паралелізми, які постають як характерні прийоми середньовічної гимнографії [21; 19]. Авторка, на прикладі стихири на *Господи воззвах* Йогана Златоустого, тропаря мучениці Катерини і богородичного 3-го гласу в осмогласному циклі богородичних *Грішних молитви*, вказує на присутність у текстах одного з риторичних прийомів у формі вмілого поєднання «витонченого поетичного вислову із динамічним розгортанням цілого тексту [піснеспіву – О. Л.] аж до кульмінаційної розв'язки», характерного для сакрального православного співу [21; 23].

Указаний прийом відбивається і на мелодичному мисленні вказаного богородичну, а саме – на динамічному розгортанні монодії з підходом і акцентуванням виразною поспівкою імені Владичиці-Богородиці. Далі дослідниця констатує важливість використання різних засобів поєднання речень, у тому числі, «мелодичну незавершеність каденційних зворотів, що надає окремим реченням обтічності і неперервності вислову», спираючись на аналіз хвалитної стихири на Різдво Христове «Днесь Христос» та гимну «Ангельський собор» [21; 25-26]. Завдяки таким спостереженням наступним дослідникам літургійних піснеспівів, присвячених Богородиці, надається можливість спиратися на винайдені методи дослідження монодійної сакральної традиції і продовжувати пошуки інших музично-медієвістичних інструментів задля відповідного тлумачення і розуміння досить своєрідних і складних пластів вітчизняної співочої культури Середньовіччя.

Важливим для нас є метод інтегрального вивчення монодійної богородичної традиції та метод «відчитування багаторівневих кодів півчих сакральних текстів», заявлений Н. Сиротинською в її дисертаційному дослідженні. Зауважимо, перш за все, цікаві висновки відносно спостережень дослідниці на рівні вербально-співочих: так, аналіз богородичних піснеспівів, зроблений на матеріалі нотолінійних ірмологіонів XVII ст., підводить авторку до висновків відносно «різнобічних напрямів інтерпретації богородичної теми, образне наповнення якої виходить за межі суто літургійного призначення і демонструє множинність літературного відображення семантико-семіотичного ядра образу жінки», а також до важливої тези, що «інваріанти образу Богоматері, акумульовані в текстах візантійської гимнографії, свідчать про сукупність стійких ознак, що, незважаючи на інтерпретації в різних мистецьких формах, зберігають ідейно-естетичну, змістовно-структурну і духовно-емоційну єдність, визначену значущістю Пресвятої Богородиці в синкретичній культурі християнського середньовіччя» і трактування образу Богородиці як «символу *метакультури* [виділено автором дисертаційного дослідження – О. Л.], в якому відбувається його трансценденталізація» [11; 375]. Значущими для подальшого дослідження маріологічної теми є висновок Н. Сиротинської відносно поетики втілення образу Богородиці на вербальному та музичному рівнях: змінність мелодизованої силабіки розлогою орнаментикою,

чергування ритмічного дрібнення й ущільнення тривалостей, відповідність окремих мелодичних побудов чітким метричним схемам, мінливість ладового забарвлення, змінність напрямків звуковисотної лінії, градації динаміки мелодичного руху тощо; а також найчастіше зосередження тематичного інтонаційного матеріалу в експозиційних побудовах (втілення основної ідеї літургійного змісту та головних інтонаційних зерен для подальшого розвитку), важлива роль системи кадансів, що членують композиційні побудови та надають завершеності її окремим розділам; провідна роль у драматургії богородичних піснеспівів принципу повторності (буквальної та варіантної) [11; 379].

Цікавий аспект співвідношення літургійного співу та іконопису в середньовічній монодії (на прикладі богородичного піснеспіву «Про тебе радіє») представлений у статті одеської музикознавиці Т. Каплун, в якій зіставляється кольоровий спектр однойменної ікони і звуковисотні показники знаменного піснеспіву другої пол. XVII ст., зафіксованого невменною помітною нотацією [1]. Інноваційний тип аналізу дозволяє автору вказаної роботи дійти висновку щодо потенційних можливостей проведення такого роду досліджень. Також зазначимо, що в низці статей Т. Каплун останнього десятиліття розглядається проблематика тісного зв'язку між образом Богородиці та образами відомих святих жінок східнослов'янської літургійної традиції, який констатується на рівні архетипового ідеального жіночого образу православної традиції і який присутній в багатогранному, з точки зору архетипово-ідеальних християнських жіночих рис, образі Богородиці. Статті одеського медієвіста присвячені образам святої княгині Ольги, Євфросинії Полоцької, Євфросинії Суздальської та Февронії Муромської, втілені у піснеспівах Середньовіччя і зафіксовані невменною (безпомітною та помітною) нотацією у співочих рукописах XII – XVIII ст., а також у старообрядницьких рукописних джерелах [2, 3, 28, 29]. У дослідженнях Т. Каплун робиться акцент на питаннях виявлення провідних духовних якостей святих жінок Середньовіччя, а також співоcho-поетичних виразних засобах втілення вказаних архетипових рис ідеального жіночого православного образу з його орієнтацією на неперевершений ідеал християнського жіночого початку в образі Богородиці (на рівні виявлення кола характерних поспівкових та фітно-лицьових показників маркування найзначніших топосів духовних якостей Богородиці і православних святих жінок Середньовіччя). Вказані методи музично-медієвістичних досліджень вважаємо перспективними для майбутніх дослідників невменних джерел, які містять величезну кількість богородичних піснеспівів як буденних, так і святкових богослужінь).

Маріанській темі у музичному мистецтві на прикладі творчості харківського композитора католицького віросповідання межі XIX–XX ст. К. Горського, який є фундатором харківської академічної музичної культури, призначена стаття Г. Маринчак [4]. Як зазначає автор публікації, на прикладі трьох творів – канонічної церковної кантати, кантати світського змісту, акапельного хорового концерту – у статті надані *жанрово-стилістична* класифікація явища втілення маріанської теми у творчості вищезначеного автора конфесійної, жанрової, національної [4; 214]. Композитор відтворює образ Богородиці як з точки зору архетипового сприйняття, так і у контексті втілення особистісно-індивідуального, почуттєвого відображення рис Пресвятої Діви, які «здатні викликати у слухачів різноманітні та глибокі емоційні враження» [4; 225]. Крім того, автор акцентує важливість виконавського складу творів, присвячених Богородиці: «акцент робиться на сольній вокальній складовій, виникає камерний, ніби інтимний, психологічно деталізований варіант втілення маріанської теми. У творах, де сольньо-вокальна складова є лише рядоположною хоровій чи оркестровій, виникає образ іншого змісту, який можна охарактеризувати як носій соборності, ідейної єдності, що розкриває діяння Богородиці як заступниці роду людського перед Спасителем» [4; 225]. Цікавим є висновок дослідниці, в якому констатується формування певної жанрово-стильової моделі, видобування авторського «музично-маріанського» стилю з поєднанням різних національних стилістик (польської, французької та української). Саме на їх перетині і складаються «характерні прикмети авторського стилю композитора, для якого маріанська тема була однією з провідних» [4; 226].

У статті О. Матушек, присвяченій образу Богородиці в українській літературі XVII ст. [6], розглядаються іконописні традиції богородичного образу, а саме – проблеми «етико-естетичної функції церковних образів та мотивів у кодї національної культури різних епох» на рівні стосунків літератури і релігії. Матеріалом розглядання авторкою став бароковий літературний образ Куп'ятицької ікони Богородиці з книг архієпископа Чернігівського й Новгород-Сіверського Лазаря Барановича «Żywoty świętuch» та ректора Київської колегії І. Галятовського «Небо новое» [5; 169]. Як зазначає О. Матушек, барочний погляд на образ Богородиці акцентує «символічний або провіденційний зміст, включали елемент антиномічності, внутрішньої суперечливості» [5]. Вказане дослідження цікаве саме стильовими пошуками особливостей інтерпретації образу Богоматері, в яких просліджуються ті або інші змістовно-релігійні акценти бачення святого образу в різні періоди створення духовного твору, що, безумовно, відображається у різних видах мистецтвах вказаного часу.

Тим не менш, на сучасному етапі розвитку української музикознавчої думи залишаються досить значні прогалини у розгляданні питань втілення образу Богородиці в музичному мистецтві. Так, нерозробленою є тема втілення образу Божої Матері в українській музичній фольклорній традиції (апокрифічній традиції українського фольклору присвячено дисертаційне дослідження філолога І. Кметь «Образ Божої матері у фольклорі: українська апокрифічна традиція», захищена її автором у Львові в 2008 р.). Також перспективними, на наш погляд, є напрям еволюційних процесів у втіленні образу Богородиці в українській, східнослов'янській, західноєвропейській музичній культурі. Крім того, відсутні наукові розробки відносно компаративної характеристики втілення в співочо-літургійній традиції православної, католицької і протестантської церков.

Підсумки. Образ Богородиці набуває активного наукового розглядання в останні десятиліття у сучасному українському музикознавстві. Публікації дослідників стосуються різних аспектів маріологічної тематики у літургійній музичній культурі епох Середньовіччя і Нового часу – від загальних філософсько-естетичних до музично-аналітичних. В опорі на вказані дослідження, зауважимо відносно значних перспектив у подальшому дослідженні різноманітних проблем втілення образу Пресвятої Діви в музичному мистецтві.

Список використаної літератури

1. Каплун Т. М. Образ Богородиці в православній співочій та іконописній традиції (на прикладі піснеспіву «Про тебе радується»). *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка* : Луган. держ. ін-т культури і мистецтв : [зб. наук. пр. / за заг. ред. В. Л. Філіппова]. Вип. 23. Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2012. С. 64–74.
2. Каплун Т. М. Духовно-образна і музично-поетична характеристика давньоруської служби княгині Ольги. *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка* : зб. наук. пр. / Луганськ. держ. акад. культури і мистецтв ; за загал. ред. В.Л. Філіппова. Вип. 25. Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2013. С. 66–77.
3. Каплун Т. М. Образ святої княгині Ольги в давньоруській церковно-співочій традиції: історичні і джерелознавчі аспекти. *Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Вип. I (4). Київ, 2015. С. 111–116.
4. Маринчак Г. В. Маріанська тема у музичному мистецтві: аспекти історичної та жанрової стилістики (на прикладі творчості К. Горського). Вип. XVIII. 2019. С. 213–229.
5. Матушек О. Образ Богородиці в українській літературі другої половини XVII століття. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 32. Київ, 2015. С. 169–180.
6. Ольховський А. Пречиста Марія в українській музиці. Поклін Марії. Мюнхен, 1947. С. 124–133.
7. Полетаєва О. В. Ганна Гаврилець: жанрово-стильові аспекти творчості : дис. ... канд. миств. Київ, 2022. 325 с.
8. Прилепа О. Втілення положень християнської догматики в богородичних піснеспівах. *Музична творчість та наука в історичному просторі*. Наук. вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 73. Київ, 2008. С. 113–122.
9. Путятницька О. Деякі особливості посліпкової структури у піснеспівах давньої церковної монодії (на прикладі жанру Догматиків восьми гласів із рукописів XVII ст.). *Українське музикознавство*. Київ, 2011. Вип. 37. С. 245–261.
10. Сиротинська Н. І. Богородична гімнографія та українська барокова література. *Музикознавчі студії*. Ін-т мистецтв східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки та НМА ім. П. Чайковського. Вип. 14. Луцьк, 2015. С. 73–84.
11. Сиротинська Н. І. Богородична гімнографія у вимірах духовної культури України XI–XVII століть : дис. ... д-ра миств. : 26.00.01 ; / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. 450 с.
12. Сиротинська Н. І. Богородична гімнографія як система жанрів сакрального мистецтва. *Українська музика. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка*. Львів, 2017. Ч. 2. С. 36–43.
13. Сиротинська Н. І. Богородична тема у сакральній гімнографії та українській бароковій літературі. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія мистецтво. Львів, 2013. Вип. 12. С. 18–27.
14. Сиротинська Н. І. Богородичний репертуар у літургійних рукописах Київської Русі. *Українська музика*. Щоквартальник. Львів, 2012. Ч. 2 (4). С. 52–69.
15. Сиротинська Н. І. Генеза образу Богородиці у гімнографії Східної Церкви. *Українська музика*. Щоквартальник. Львів, 2011. Ч. 1. С. 55–75.
16. Сиротинська Н. І. Дослідження богородичної гімнографії у науковому дискурсі. *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Ч. 3. Львів, 2017. С. 5–13.
17. Сиротинська Н. І. Еволюція образу Богородиці у гімнографії Східної Церкви ірмологіонів. *Молодий вчений*. Херсон № 1 (41) січ., 2017 р. С. 153–157.
18. Сиротинська Н. І. Музично-поетична інтерпретація празника Пресвятої Богородиці доби короля Данила. *Доба короля Данила в мистецтві, науці і літературі*. Львів, 2008. С. 298–309.
19. Сиротинська Н. І. Осмогласні богородичні піснеспіви «Грішних молитви» в українських ірмологіонах. *Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство*. НМАУ ім. П. І. Чайковського, Київ. ін-т музики ім. Р. М. Глієра: до 150-річчя Київ. ін-ту музики ім. Р. М. Глієра. Вип. 55. Київ, 2017. С. 3–10.
20. Сиротинська Н. І. Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гімнографії. Львів : вид. Т.В. Тетюк, 2014. 334 с.
21. Сиротинська Н. І. Риторичні прийоми у структурі візантійської гімнографії та української сакральної монодії. *Наук. зб. Львів. нац. муз. Акад. ім. М. Лисенка*. 2017. Вип. 40. С. 19–29.
22. Сиротинська Н. І. Стихира Богоначальним мановенієм празника Успенія Пресвятої Богородиці в українській сакральній монодії. *Калофонія. Наук. зб. з історії церковної монодії та гімнографії*, Львів, 2008. Ч. 4. С. 57–71.

23. Сиротинська Н. І. Музично-поетичні сув'язі ірмосу і пісні Успенського канону Козьми Маюмського. *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Львів, 2017. Ч. 1. С. 14–24.
24. Сиротинська Н. І. Богородична тема у працях о. Петра Крип'якевича. *Вісник Прикарпат. ун-ту*. Вип. 36. Івано-Франківськ, 2017. С. 3–7.
25. Сиротинська Н. І. Дослідження о. Петра Крип'якевича про Богородичну гимнографію. *Каллофонія: Наук. зб. з історії церковної монодії та гимнографії*. Львів, 2010. Вип. 5. С. 111–114.
26. Сиротинська Н. І. Вечірні богородичні співи. *Тези доповідей і повідомлень Міжнар. наук. конф. «Богородиця і українська культура»*. Львів, 1995. С. 56–57.
27. Щурат В. Марійський культ на українських землях давньої польської держави. Львів, 1910. 256 с.
28. Kaplun T. Archetypiczne i indywidualne cechy postaci świętych dzewic w tradycjach staroruskiej hagiografii i pieśni liturgicznej. *Między wschodem a zachodem. Kultura muzyczna i jej tradycje* / pod redakcją Alicji Gronau-Osińskiej. Warszawa: Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina, 2016. S. 15–29.
29. Kaplun T. Die grundlegenden Motive (Toposse) und ihre Gesangverkörperung in den altrussischen Gottesdiensten, die den heiligen Frauen gewidmet sind. *Theorie und Geschichte der Monodie* / ed. Dr. M. Czernin, Ms. M. Pischlöger. Brno, 2018. C. 681–696.

Reference

1. Kaplun T. M. Obraz Bohorodytsi v pravoslavonii spivochii ta ikonopysnii tradytsii (na prykladi pisnespivu «Pro tebe raduietsia»). *Problemy suchasnosti: mystetstvo, kultura, pedahohika* : Luhan. derzh. in-t kultury i mystetstv : [zb. nauk. prats / za zah. red. V. L. Filippova]. Vyp. 23. Luhansk : Vyd-vo LDIKM, 2012. S. 64–74.
2. Kaplun T. M. Dukhovno-obrazna i muzychno-poetychna kharakterystyka davnoruskoi sluzhby kniahyni Olhy. *Problemy suchasnosti: mystetstvo, kultura, pedahohika* : zb. nauk. pr. / Luhansk. derzh. akademiia kultury i mystetstv ; za zahal. red. V.L. Filippova. Vyp. 25. Luhansk : Vyd-vo LDAKM, 2013. S. 66–77.
3. Kaplun T. M. Obraz sviatoi kniahyni Olhy v davnoruskii tserkovno-spivochii tradytsii: istorychni i dzhereloznavchi aspekty. *Mizhnarodnyi visnyk. Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo*. Vyp. I (4). Kyiv, 2015. S. 111–116.
4. Marynchak H. V. Marianska tema u muzychnomu mystetstvi: aspekty istorychnoi ta zhanrovoi stylistyky (na prykladi tvorchosti K. Horskoho). Vyp. XVIII. 2019. S. 213–229.
5. Matushek O. Obraz Bohorodytsi v ukrainskii literaturi druhoi polovyny XVII stolittia. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vshchynkh navchalnykh zakladakh*. №32. Kyiv, 2015. S. 169–180.
6. Olkhovskiy A. Prechysta Mariia v ukrainskii muzytsi. *Poklin Marii*. Miunkhen, 1947. S. 124–133.
7. Polietaiieva O. V. Hanna Havrylets: zhanrovo-stylovi aspekty tvorchosti : dys. ... kand. mystetstv. Kyiv, 2022. 325 s.
1. Prylepa O. Vtilennia polozhen khrystyianskoi dohmatyky v bohorodychnykh pisnespivakh. *Muzychna tvorchist ta nauka v istorychnomu prostori*. *Naukovyi visnyk NMAU im. P. I. Chaikovskoho*. Vyp. 73. Kyiv, 2008. S. 113–122.
8. Putiatytska O. Deiaki osoblyvosti pospivkovoï struktury u pisnespivakh davnoi tserkovnoi monodii (na prykladi zhanru Dohmatyky vosmy hlasiv iz rukopysiv XVII st.). *Ukrainske muzykoznavstvo*. Kyiv, 2011. Vyp. 37. S. 245–261.
9. Syrotynska N. I. Bohorodychna hymnografii ta ukrainska barokova literatura. *Muzykoznavchi studii. Instytut mystetstv shkidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni L. Ukrainky ta NMA im. P. Chaikovskoho*. Vyp. 14. Lutsk, 2015. S. 73–84.
10. Syrotynska N. I. Bohorodychna hymnografii u vymirakh dukhovnoi kultury Ukrainy XI-XVII stolit : dys. ... d-ra mystetstvovnavstva : 26.00.01 ; Nats. akad. ker. kadriiv kultury i mystetstv. Kyiv, 2017. 450 s.
11. Syrotynska N. I. Bohorodychna hymnografii yak systema zhanriv sakralnoho mystetstva. *Ukrainska muzyka. Shchokvartalnyk LNMA im. M. V. Lysenka*. Lviv, 2017. Ch. 2. S. 36–43.
12. Syrotynska N. I. Bohorodychna tema u sakralnii hymnografii ta ukrainskii barokovii literaturi. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii mystetstvo*. Lviv, 2013. Vyp. 12. S. 18–27.
13. Syrotynska N. I. Bohorodychni repertuar u liturhiinykh rukopysakh Kyivskoi Rusi. *Ukrainska muzyka. Shchokvartalnyk*. Lviv, 2012. Ch. 2 (4). S. 52–69.
14. Syrotynska N. I. Geneza obrazu Bohorodytsi u hymnografii Shkidnoi Tserkvy. *Ukrainska muzyka. Shchokvartalnyk*. Lviv, 2011. Ch. 1. S. 55–75.
15. Syrotynska N. I. Doslidzhennia bohorodychnoi hymnografii u naukovomu dyskursi. *Ukrainska muzyka. Shchokvartalnyk LNMA im. M. V. Lysenka*. Ch. 3. Lviv, 2017. S. 5–13.
16. Syrotynska N. I. Evoliutsiia obrazu Bohorodytsi u hymnografii Shkidnoi Tserkvy irmolohioniv. *Molodyi vchenyi*. Kherson № 1 (41) sichen, 2017 r. S. 153–157.
17. Syrotynska N. I. Muzychno-poetychna interpretatsiia praznyka Presviatoi Bohorodytsi doby korolia Danyla. *Doba korolia Danyla v mystetstvi, nautsi i literaturi*. Lviv, 2008. S. 298–309.
18. Syrotynska N. I. Osmohlasni bohorodychni pisnespivy «Hrishnykh molytvy» v ukrainskykh irmolohionakh. *Kyivske muzykoznavstvo. Kulturolohiia ta mystetstvovnavstvo. NMAU im. P. I. Chaikovskoho, Kyivskiy instytut muzyky im. R. M. Hliiera: do 150-richchia Kyivskoho instytutu muzyky im. R. M. Hliiera*. Vyp. 55. Kyiv, 2017. S. 3–10.
19. Syrotynska N. I. Perlo mnohotsinne: muzychno-poetychni svit bohorodychnoi hymnografii. Lviv : vydavets T.V. Tetiuk, 2014. 334 s.
20. Syrotynska N. I. Rytorychni pryioimy u strukturi vizantiiskoi hymnografii ta ukrainskoi sakralnoi monodii. *Naukovi zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni Mykoly Lysenka*. 2017. Vyp. 40. S. 19–29.
21. Syrotynska N. I. Stykhyra Bohonachalnym manoveniim praznyka Uspeniia Presviatoi Bohorodytsi v ukrainskii sakralnii monodii. *Kalofoniia. Naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnografii*. Lviv, 2008. Ch. 4. S. 57–71.
22. Syrotynska N. I. Muzychno-poetychni сув'язи ірмосу і пісні Успенського канону Козьми Маюмського. *Українська музика. Shchokvartalnyk LNMA im. M. V. Lysenka*. Lviv, 2017. Ch. 1. S. 14–24.

23. Syrotynska N. I. Bohorodychna tema u pratsiakh o. Petra Kryp'iakevycha. *Visnyk prykarpat'skoho universytetu*. Vyp. 36. Ivano-Frankivsk, 2017. S. 3–7.
24. Syrotynska N. I. Doslidzhennia o. Petra Kryp'iakevycha pro Bohorodychnu hymnografiiu. *Καλοφωνία: Naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnografii*. Lviv, 2010. Vyp. 5. S. 111–114.
25. Syrotynska N. I. Vechirni bohorodychni spivy. *Tezy dopovidei i povidomlen Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Bohorodytsia i ukrainska kultura»*. Lviv, 1995. S. 56–57.
26. Shchurat V. Mariiskyi kult na ukrainskykh zemliakh davnoi polskoi derzhavy. Lviv, 1910. 256 s.
27. Kaplun T. Archetypiczne i indywidualne cechy postaci świętych dzewic w tradycjach staroruskiej hagiografii i pieśni liturgicznej. Między wschodem a zachodem. *Kultura muzyczna i jej tradycje / pod redakcją Alicji Gronau-Osińskiej*. Warszawa: Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina, 2016. S. 15–29.
28. Kaplun T. Die grundlegenden Motive (Toposse) und ihre Gesangverkörperung in den altrussischen Gottesdiensten, die den heiligen Frauen gewidmet sind. Theorie und Geschichte der Monodie / ed. Dr. M. Czernin, Ms. M. Pischlöger. Brno, 2018. S. 681–696.

THE IMAGE OF THE MOTHER OF GOD IN MUSICOLOGICAL STUDIES OF THE 20TH AND FIRST DECADES OF THE 21 ST CENTURIES

Litvinenko Olena – first-year postgraduate student, International Humanitarian University, Odesa

The article is devoted to scientific publications of the 20th and first decades of the 21 st centuries regarding the peculiarities of the embodiment of the image of the Mother of God in musical art. The author identified a circle of modern Ukrainian researchers-musicologists who study various aspects of the embodiment of the image of the Mother of God in music in the singing Orthodox liturgical tradition of the Middle Ages and Modern times on the material of non-literal and non-linear samples of theotokos songs: archetypal-mythological and gender cut (N. Syrotynska, T. Kaplun), the reflection of Christian dogmatics and the principles of the functioning of the singing structure in the hymns of the Virgin (O. Prylepa, O. Putyatitska), the peculiarities of the embodiment of the Marian theme in the choral work of K. Gorsky (H. Marynchak). Also, the leading research methods of the liturgical tradition are indicated in the article.

Key words: spiritual music, the image of the Mother of God, Ukrainian music, Mariology, musicological studies, medieval studies, sacred songs, monody.

UDC 78.02:27-312.47

THE IMAGE OF THE MOTHER OF GOD IN MUSICOLOGICAL STUDIES OF THE 20TH AND FIRST DECADES OF THE 21 ST CENTURIES

Litvinenko Olena – first-year postgraduate student, International Humanitarian University, Odesa

The study is dedicated to the review of musicological studies, which present various aspects of the embodiment of the image of the Mother of God in music in the singing Orthodox liturgical tradition of the Middle Ages and Modern times, based on the material of non-literal and non-linear samples of theotokos' chants.

Research methodology. Descriptive, analytical regarding the issues of musicological research of the last decades on Mariological topics.

Results. Scientific studies related to the study of the peculiarities of the embodiment of the image of the Mother of God in musical art have been revealed. The author identified a circle of modern Ukrainian researchers-musicologists who study various aspects of the embodiment of the image of the Mother of God in music in the singing Orthodox liturgical tradition of the Middle Ages and Modern times on the material of non-literal and non-linear samples of theotokos songs: archetypal-mythological and gender cut (N. Syrotynska, T. Kaplun), the reflection of Christian dogmatics and the principles of the functioning of the song structure in the hymns of the Virgin Mary (O. Prylepa, O. Putyatitska), features of the embodiment of the Marian theme in the choral work of K. Gorskyi (H. Marynchak). Also, the leading research methods of the liturgical tradition are indicated in the article.

Novelty. For the first time in modern musicology, a circle of scientific studies of the last decades devoted to various aspects of the study of the musical embodiment of the image of the Blessed Virgin in the liturgical singing tradition of the Middle Ages and the New Age has been revealed.

The practical significance. studies, the history of church singing, and the history of Ukrainian music.

Key words: spiritual music, the image of the Mother of God, Ukrainian music, Mariology, musicological studies, medieval studies, sacred songs, monody.

Надійшла до редакції 21.05.2024 р.